

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ “ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ  
ІМЯ П. М. МАШЭРАВА”

УДК 808.26 – 331

На правах рукапісу

СЕМЯНЬКОВА  
ГАЛІНА КАНСТАНЦІНАЎНА

ПРОЗВІШЧЫ ЖЫХАРОЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ: СТРУКТУРА,  
СЕМАНТЫКА, ГЕАГРАФІЯ

10.02.01 – беларуская мова

Дысертацыя на атрыманне вучонай ступені  
кандыдата філалагічных навук

Навуковы кіраўнік --  
доктар філалагічных навук  
прафесар Г. М. Мезенка

Мінск, 2002

## ЗМЕСТ

|  |    |
|--|----|
| ПЕРАЛІК УМОЎНЫХ СКАРАЧЭННЯЎ.....   | 5  |
| УВОДЗІНЫ.....  | 9  |
| 3 гісторыі ўзнікнення прозвішчаў.....  | 9  |
| 3 гісторыі вывучэння беларускай антрапаніміі.....  | 10 |
| АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ.....  | 14 |
| ГЛАВА 1. СТРУКТУРА ПРОЗВІШЧАЎ ЖЫХАРОЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ ..  | 19 |
| 1.1. Першасныя прозвішчы.....  | 19 |
| 1.2. Другасныя прозвішчы.....  | 29 |
| 1.2.1. Агульнаславянскія прозвішчныя тыпы.....   | 30 |
| 1.2.1.1. Прозвішчны тып на <i>-оў/-еў/-аў, -ін/-ын</i> .....   | 30 |
| 1.2.1.2. Прозвішчны тып на <i>-скі/-цкі</i> .....  | 34 |
| 1.2.1.3. Прозвішчны тып на <i>-іч/-ыч/-ыц</i> .....  | 35 |
| 1.2.1.4. Прозвішчны тып на <i>-ец/-эц, -авец</i> .....   | 37 |
| 1.2.1.5. Прозвішчны тып на <i>-ік/-ык</i> .....  | 38 |
| 1.2.1.6. Прозвішчны тып на <i>-ак/-як</i> .....  | 39 |
| 1.2.2. Усходнеславянскія прозвішчныя тыпы.....   | 39 |
| 1.2.2.1. Прозвішчны тып на <i>-енка/-энка/-анка</i> .....  | 39 |
| 1.2.2.2. Прозвішчны тып на <i>-ук/-юк, -чук</i> .....  | 40 |
| 1.2.3. Унутрымоўныя прозвішчныя тыпы.....  | 41 |
| 1.2.3.1. Прозвішчны тып на <i>-онак/-ёнак</i> .....  | 41 |
| 1.2.3.2. Прозвішчны тып на <i>-еня/-эня</i> .....  | 43 |
| 1.2.3.3. Прозвішчны тып на <i>-іх/-ых</i> .....  | 43 |
| Вывады.....  | 45 |
| ГЛАВА 2. СЕМАНТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ<br>ПРОЗВІШЧАЎТВАРАЛЬНЫХ<br>АСНОЎ.....   | 46 |
| 2.1. Ядро семантычнага поля.....   | 49 |
| 2.1.1. Мікраядро “Прозвішчы, утвораныя ад <i>nomina personalia</i> ”...  | 51 |
| 2.1.1.1. Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія характарызуюць чалавека ў фізічным і псіхічным плане”..... | 52 |
| 2.1.1.2. Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія ўказваюць на заняткі, прафесію, сацыяльны стан”...         | 56 |

|           |   |    |
|-----------|---|----|
| 2.1.1.3.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія называюць асоб па этнічнай і нацыянальнай прыналежнасці”.....                      | 60 |
| 2.1.1.4.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія адлюстроўваюць сямейны стан, адносіны або з’яўляюцца тэрмінамі сваяцтва”.....      | 61 |
| 2.1.1.5.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія характарызуюць абставіны з’яўлення дзіцяці ў сям’і і адносіны да яго бацькоў”..... | 62 |
| 2.1.1.6.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія апісваюць асаблівасці з’яўлення чалавека ў населеным пункце”.....                  | 62 |
| 2.1.2.    | Мікраядро “Прозвішчы, утвораныя ад <i>nomina impersonalia</i> ”... 63   |    |
| 2.1.2.1.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія называюць прадметы”.....   | 64 |
| 2.1.2.2.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія адносяцца да фауны”.....   | 66 |
| 2.1.2.3.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія з’яўляюцца адзінкамі флары”.....   | 68 |
| 2.1.2.4.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія фіксуюць анатамічныя назвы”.....   | 69 |
| 2.1.2.5.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія абазначаюць абстрактныя паняцці”.....  | 69 |
| 2.1.2.6.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія называюць харч”.....   | 70 |
| 2.1.2.7.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія адносяцца да рэлігійных тэрмінаў, атрыбутаў, свят”... 71                           |    |
| 2.1.2.8.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія адлюстроўваюць з’явы прыроды і часавыя паняцці”.. 72                               |    |
| 2.1.2.9.  | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія называюць рэчывы”.....   | 72 |
| 2.1.2.10. | Сектар “Антрапонімы, утвораныя ад апелятываў, якія абазначаюць грашовыя адзінкі і адзінкі вымярэння”.. 73                             |    |
| 2.2.      | Каляядзерная прастора семантычнага поля.....  | 74 |
| 2.3.      | Перыферыя семантычнага поля.....  | 85 |
|           | Вывады.....   | 90 |

|   |     |
|---|-----|
| ГЛАВА 3. ЛІНГВАГЕАГРАФІЧНЫ АСПЕКТ ДАСЛЕДАВАННЯ<br>ПРОЗВІШЧАЎ ЖЫХАРОЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ.....  | 92  |
| 3.1. Геаграфія другасных прозвішчаў на тэрыторыі Віцебшчыны.....                      | 94  |
| 3.2. Геаграфія першасных прозвішчаў на тэрыторыі Віцебшчыны.....                      | 107 |
| 3.3. Геаграфія прозвішчаў, утвораных ад розных у семантычным плане<br>апелятываў..... | 113 |

|  |     |
|--|-----|
| 3.3.1. Географія апапелятыўных прозвішчаў, што характарызуюць чалавека.....        | 113 |
| 3.3.2. Географія апапелятыўных прозвішчаў, што ўказваюць на заняткі, прафесію..... | 121 |
| Вывады.....  | 129 |
| <br>   |     |
| ЗАКЛЮЧЭННЕ.....  | 133 |
| <br>   |     |
| СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ.....  | 137 |

## ПЕРАЛІК УМОЎНЫХ СКАРАЧЭННЯЎ

абл. – абласное слова

Баск. -- Баскаков Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения. — 2-е (репринтное) издание. -- М.: Общество с ограниченной ответственностью “Мишель”, 1993. — 279 с.

Б, I – Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. -- Мінск: Навука і тэхніка, 1966. -- 328 с.

Б, II – Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. -- Мінск: Навука і тэхніка, 1968. -- 508 с.

Б, III – Бірыла М. В. Беларуская антрапанімія: Структура ўласных мужчынскіх імён. -- Мінск: Навука і тэхніка, 1982. — 320 с.

в. -- вёска

вобл. – вобласць

Вц. вобл. – Віцебская вобласць

г. -- горад

гл. -- глядзі

Гом. вобл. – Гомельская вобласць

г. п. – гарадскі пасёлак

ГСБМ – Гістарычны слоўнік беларускай мовы / Склад. Т. І. Блізнюк, А.М.Булыка, П. В. Вярхоў і інш.; Рэд. А. М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982 – 2001. Вып. 1 – 20.

Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. – М.: Рус. яз., 1978 – 1980. Т. 1 – 4.

дыял. – дыялектнае слова

зневаж. – зневажальнае слова

кірг. – кіргізкае слова

лат. – латышкае слова

Лауч. – Лаучюте Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках. – Ленинград: Наука, 1982. – 211 с.

літ. – літоўскае слова

ЛР – Liberis A. Lietuvių-rusų kalbų žodynas. – Vilnius: Mokslas, 1989. – 924 p.

Мг. вобл. – Магілёўская вобласць

Мн. вобл. – Мінская вобласць

Нас. – Насовіч І. І. Слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Беларус. Сав. Энциклапедыя, 1983. – 792 с.

НР – Немецко-русский словарь / Под ред. А. А. Лепинга и Н. П. Страховой. – М.: Советская энциклопедия, 1965. – 991 с.

пагард. – пагардлівае слова

параўн. -- параўнай

польск. -- польскае слова

ПР -- Гессен Д., Стыпула Р. Польско-русский словарь. – Москва -- Варшава: Советская энциклопедия – Ведза Повшехна, 1967. – 1344 с.

р. -- рака

р-н -- раён

рус. – рускае слова

рэг. -- рэгіянальнае слова

Сваш.93 – Свашэнка А. А. Адносна некаторых крыніц беларускіх антрапонімаў // Беларуская лінгвістыка. -- Вып. 42. -- Мінск, 1993. – С. 57--62.

Сваш.98 – Свашэнка А. А. Аб крыніцах “цёмных” беларускіх антрапонімаў // Беларуская лінгвістыка. -- Вып. 48. -- Мінск, 1998. – С. 61--66.

СГПЗБ – Слоўнік гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5 т. / Уклад. Ю. Ф. Мацкевіч, А. І. Грынавецкене, Я. М. Рамановіч і інш.; Рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979 – 1986. Т. 1—5.

СГЦРБ -- Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі: У 2 т. Т. 1. А-П / Уклад. Е. С. Мяцельская і інш.; Пад рэд. Е. С. Мяцельскай. – Мінск: Універсітэцкае, 1990. – 287 с.

ст. -- стагоддзе

ст.-бел. – старажытнабеларускае слова

ст.-рус. -- старажытнарускае слова

ст.-укр. -- старажытнаўкраінскае слова

Супер. – Суперанская А. В. Словарь русских личных имён. -- М.: ООО Фирма “Издательство АСТ”, 1998. – 528 с.

Сцяшк. -- Сцяшковіч Т. Ф. Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 620 с.

ТС – Тураўскі слоўнік: У 5 т. / Склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, Г.Я.Яшкін і інш. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982 – 1987. Т. 1—5.

ТСБЛМ – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: Больш за 65000 слоў / Пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко; Афармленне А.М.Хількевіча. – Мінск: БелЭн, 1996. – 784 с.

ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. / Пад агульнай рэд. К.К.Атраховіча. – Мінск: Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1977 – 1984. Т. 1 – 5.

укр. -- украінскае слова

Унбег. -- Унбегаун Б. О. Русские фамилии (Перевод с англ.). – М: Прогресс, 1989.– 443 с.

уст. -- устарэлае слова

Фасм. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М.: Прогресс, 1987. Т. 1 -- 5.

Фед. -- Федосюк Ю. Русские фамилии: Популярный этимологический словарь. -- 3-е изд., испр. и доп. -- М.: Русские словари, 1996. – 288 с.

х. -- хутар

щорк. -- щюркскае слова

ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Уклад. В. У. Мартынаў, І.І. Лучыц-Федарэц; Рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978 – 1993. Т. 1 – 8.



## УВОДЗІНЫ

### 3 гісторыі ўзнікнення прозвішчаў

Афіцыйную формулу называння беларусаў утвараюць тры кампаненты – імя, імя па бацьку і прозвішча. Самым познім па часе ўзнікнення прынята было лічыць прозвішча. Аднак апошнія даследаванні, у прыватнасці праца І.А.Каралёвай [64] даказваюць магчымасць другаснага характару імёнаў па бацьку ў адносінах да прозвішчаў.

У анамастычнай і даведачнай літаратуры няма адназначнай дэфініцыі прозвішча. У. А. Ніканаў, напрыклад, у манаграфіі “Імя і грамадства” прапануе азначэнне прозвішча “як уласнага імені, якое аб’ядноўвае членаў сям’і і перадаецца спадчынна больш чым двум пакаленням” [94, с. 176--177]. А. В. Суперанская і А. У. Суслава сцвярджаюць, што прозвішчы – “гэта юрыдычна значымыя асабовыя найменні, якія перадаюцца ў спадчыну ад бацькоў дзецям” [155, с. 3]. Мы ўслед за Н. В. Падольскай пад прозвішчам разумеем “спадчыннае афіцыйнае найменне, якое ўказвае на прыналежнасць чалавека да пэўнай сям’і” [103, с. 140--141], паколькі ў гэтую дэфініцыю ўваходзяць тры асноўныя рысы прозвішча – спадчыннасць, абазначэнне канкрэтнай сям’і, афіцыйны характар.

Фарміраванне і станаўленне прозвішчаў – гэта працяглы па часе натуральны працэс, выкліканы неабходнасцю больш дакладнай ідэнтыфікацыі асобы. Такая неабходнасць узнікла тады, калі наяўных антрапанічных сродкаў, якімі былі імёны, мянушкі, імёны па бацьку, аказалася недастаткова. Гэтаму ў вялікай ступені спрыяла развіццё эканомікі, пашырэнне грамадскіх зносін, змяненне статусу сям’і, якая пры феадальным ладзе ўяўляла сабой “вытворчую адзінку, вяла сваю гаспадарку, валодала спадчыннымі правамі, упраўлялася строгай унутранай уладай, адказвала за сваіх членаў перад феодалам і дзяржавай, з яе вылічваліся ўсе паборы” [94, с. 184].

Такім чынам, утварэнне прозвішчаў было прадыктавана, як слушна заўважаюць даследчыкі, не юрыдычнымі патрабаваннямі, а жыццёвай неабходнасцю.

Усталяванне прозвішчаў у розных сацыяльных групах праходзіла неадначасова. Першым з даследчыкаў усходнеславянскай антрапаніміі, хто выявіў этапы і вызначыў храналагічныя рамкі фарміравання прозвішчаў у розных грамадскіх групах рускага насельніцтва, быў У. А. Ніканаў [94, с. 167--171]. Ён устанавіў, што першапачаткова з XIV ст. узніклі княжацкія прозвішчы ў якасці родавых імёнаў па назвах удзелаў (у рускіх – *Шуйскія*, *Вяземскія*, *Мяшчэрскія*, у беларусаў – *Слуцкія*, *Друйскія*, *Заслаўскія*), а затым, як і ў баяр, -- патранічныя.

Прозвішчы дваран сфарміраваліся ў перыяд з першай паловы XVI ст. да другой паловы XVII ст., калі дваранства ўжо панавала ў эканоміцы і палітыцы. Да пачатку XVIII ст. ва ўсіх памешчыкаў ужо ёсць прозвішчы,

прычым большасць з іх утворана ад царкоўных або нецаркоўных імёнаў па бацьку і толькі асобныя – ад назваў уладанняў.

Прадстаўнікам духавенства прозвішчы былі прысвоены пазней – у канцы XVIII ст. – першай палове XIX ст. Пры ўтварэнні прозвішчаў названай сацыяльнай групы было выкарыстана некалькі крыніц. У большасці выпадкаў прадстаўнікі духавенства атрымлівалі прозвішчы па назве царквы, у якой яны служылі, а таксама па назвах царкоўных святаў і ікон.

У самых багатых купцоў прозвішчы пачалі ўтварацца ў XVIII ст.

Цяжка дакладна вызначыць храналагічныя рамкі з'яўлення прозвішчаў у астатніх гараджан: такія назвы ўзнікалі ў бытавой сферы і юрыдычна нідзе не замацоўваліся.

Апошнімі з сацыяльных груп, у якіх усталяваліся прозвішчы, былі сяляне, прычым у дзяржаўных сялян прозвішчы сустракаюцца ў XVIII ст., а ў памешчыцкіх, якія складалі большасць, нават да сярэдзіны XIX ст. прозвішчы вельмі рэдкія. Асноўная маса сялян атрымала прозвішчы пры скасаванні прыгоннага права ў 1861 г., пры гэтым былі выкарыстаны наступныя крыніцы: вулічнае прозвішча, калі яно было, імя па бацьку або дзеду, прозвішча гаспадара. Аднак бяспрозвішчныя сяляне ў афіцыйных дакументах сустракаюцца і пазней [94, с. 167-171].

Беларускія прозвішчы як самастойны клас антрапаніміі склаліся ў XVII -- XVIII стст., але, як у Расіі і ва Украіне, гэты працэс у асяроддзі сялянства працягваўся і ў XIX ст. Знатныя дваранскія роды на Русі і ў Літоўскім княстве (сучасныя Беларусь і Украіна) мелі сталыя родавыя найменні ўжо ў XV ст. [12, с. 49].

### 3 гісторыі вывучэння беларускай антрапаніміі

Вывучэнне беларускай антрапаніміі пачалося адносна нядаўна, у 60-я гг. XX ст., і звязана яно ў першую чаргу з імем вядомага антрапаніміста – акадэміка М. В. Бірылы. Пад беларускай антрапаніміяй тут і далей мы ўслед за Г. М. Мезенкай разумеем сукупнасць антрапонімаў, што ўжываюцца беларускім насельніцтвам, гэта значыць асвоены беларусамі, якія лічаць іх сваімі словамі, хоць па паходжанні яны могуць быць як беларускімі, так і небеларускімі – грэчаскімі, лацінскімі ці іншага паходжання [77, с. 37].

Адным з першых даследаванняў, прысвечаных беларускім антрапонімам, з'явілася кніга М. В. Бірылы “Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай)” (1963 г.) [12], мэтай якой было паказаць лексічную аснову і словаўтваральныя тыпы сучасных беларускіх прозвішчаў і шляхам супастаўлення з адпаведнымі данымі іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай) вызначыць агульныя заканамернасці ўтварэння прозвішчаў у гэтых блізкароднасных мовах і тое, што характэрна менавіта для беларускіх прозвішчаў. У якасці асноўнага матэрыялу ў названай працы

выкарыстаны сучасныя беларускія прозвішчы агульнай колькасцю 17 700 адзінак, сабраныя ў розных рэгіёнах Беларусі ў перыяд з 1949 г. па 1962 г. Як запаможны матэрыял прыводзяцца даныя помнікаў беларускай пісьменнасці XV -- XVIII стст.

У наступных трох кнігах М. В. Бірылы пад агульнай назвай “Беларуская антрапанімія” [13; 14; 15] прасочваецца гісторыя кананічных імёнаў на ўсходнеславянскай і беларускай глебе: паказваюцца вынікі іх адаптацыі, дэталёва апісваецца словаўтваральная структура не толькі поўных афіцыйных мужчынскіх і жаночых імёнаў XV -- XVIII стст., але і імёнаў, рэканструяваных па сучасных беларускіх прозвішчах, а таксама сучасных мужчынскіх імёнаў. У кнігах падрабязна разглядаецца этымалогія прозвішчаўтваральных асноў і структура беларускіх прозвішчаў, якія ўзніклі на базе апелятыўнай лексікі і на аснове ўласных імёнаў цюркскага і літоўскага паходжання.

Наогул уклад М. В. Бірылы ў развіццё беларускай антрапанімікі настолькі значны, што яго цяжка пераацаніць: вучоны не толькі распрацаваў шматлікія тэарэтычныя пытанні, даў узоры аналізу антрапанімных адзінак, але і паказаў на практыцы месца беларускіх імёнаў і прозвішчаў у агульнаславянскім і агульнамоўным кантэксте.

Асобным накірункам у антрапаніміцы стала раскрыццё беларуска-літоўскіх і беларуска-латышскіх сувязей, распачатае ў 60-я гг. М. В. Бірылам і А. П. Ванагасам [19] і паспяхова працягнутае такімі вучонымі, як М.Я.Грынблат [37; 38], В. П. Рымша [123; 124]. Украінская даследчыца А.А.Свашэнка вызначае паралелі, якія існуюць паміж сучаснымі беларускімі прозвішчамі і ўкраінскімі лексемамі, у тым ліку і дыялектнымі [127; 128].

Рэгіянальны матэрыял стаў прадметам даследавання такіх навукоўцаў, як Г. К. Усціновіч, А. І. Шумская, Г. М. Мезенка, В. М. Пішчулёнак. Шматлікія артыкулы і дысертацыйная работа Г. К. Усціновіч прысвечаны аналізу антрапанімных адзінак Гродзеншчыны і Брэстчыны XIV — XVIII стст. [169; 170; 171; 173]. А. І. Шумская вывучае сучасны антрапанімікон Брэстчыны [185; 186; 187]. У працах і дакладах на канферэнцыях Г. М. Мезенкі раскрываецца праблема фарміравання формул і асноўныя накірункі сямейнага называння жыхароў Віцебска, уплыў культурна-рэлігійных традыцый, вызначаецца месца прозвішчаў віцяблян у агульнаславянскім антрапаніміконе [78; 79; 81; 82; 85; 88]. У артыкулах В. М. Пішчулёнак разглядаецца сістэма іменавання жыхароў Віцебшчыны і Магілёўшчыны ў XVI -- XVIII стст. [99; 100; 101; 102].

Сацыялінгвістычны і псіхалінгвістычны аналіз сітуацыі выбару імені пры называнні зроблены ў артыкулах, кандыдацкай дысертацыі і кнізе “Як выбіраюць імёны” У. А. Івашкам [47; 48; 49].

Устанаўленню прынцыпаў намінацыі, што дзейнічаюць пры індывідуалізацыі рэфэрэнта, высьвятленню сістэмна-структурных фактараў, якія абумоўліваюць фарміраванне мянушак, прысвечаны публікацыі і дысертацыя У. А. Капыткі [61; 62].

Сярод даследаванняў, у якіх ажыццяўляецца комплексны аналіз імёнаў бацьку, устанаўленне іх спецыфікі, апісанне функцыянавання, варыянтнасці, словаўтваральнай ролі, трэба вылучыць працы І. Э. Ратнікавай [115; 116].

Гаворачы пра сучасны стан антрапанімікі, адзначым пашырэнне тэматыкі і праблематыкі, паглыбленне вывучэння асобных пытанняў, павелічэнне колькасці прац, скіраваных на знаёмства з анамастыкай настаўнікаў, школьнікаў, навучэнцаў ВНУ і тых, хто цікавіцца ўласнымі імёнамі (у шырокім сэнсе).

Так, першым вопытам апісання беларускай анамастыкі стаў навучальны дапаможнік для студэнтаў універсітэтаў “Беларуская анамастыка”, створаны Г. М. Мезенкай [77]. У ім аўтар знаёміць чытачоў з асноўнымі раздзеламі анамастыкі, яе прадметнай зонай, праблематыкай, метадамі і прыёмамі даследавання анімчнага матэрыялу. Акрамя гэтага, дапаможнік змяшчае падрабязны аналіз уласных імёнаў, якія бытавалі ў розныя часавыя перыяды (X — XIV стст., XIV — XVIII стст., XX ст.), а таксама зробленае на аснове ўласных назіранняў аўтара апісанне дынамікі іменніка Віцебска і Полацка з 1945 г. па 1980 г., характэрных рыс і тэндэнцый развіцця беларускай антрапаніміі на сучасным этапе.

Дапаможнік для настаўнікаў В. В. Шура “Беларускія ўласныя імёны” [189] змяшчае матэрыял пра гісторыю ўтварэння, фарміравання і развіцця беларускіх прозвішчаў і тапонімаў. Шмат увагі ўдзяляецца ў ім пытанням культуры мовы, захавання беларускіх традыцый і народнай спадчыны, выхавання моўнага густу.

У якасці дапамогі настаўнікам падчас правядзення пазакласных мерапрыемстваў і арганізацыі заняткаў гурткаў выдадзены метадычныя рэкамендацыі В. М. Емельяновіч [97] і Г. К. Усціновіч [172].

У апошні час узрасла цікавасць да асаблівасцей функцыянавання антрапонімаў у мастацкай літаратуры, што знайшло адлюстраванне ў артыкулах А. А. Гіруцкага [31], Л. П. Кузьміча [66]. Уласныя імёны ў мастацкім творы належаць да ключавых слоў, таму іх вывучэнне дапамагае раскрыць рысы і характар персанажаў. Артыкулы і дысертацыя [39; 40] Ю. А. Гурскай, матэрыялам для якіх паслужылі паэтычныя тэксты рускай і беларускай паэзіі пачатку XX ст., прысвечаны лінгвістычным, філасофскім, культуралагічным праблемам вывучэння ключавых імёнаў культуры.

Актуальным на сённяшні дзень з’яўляецца стварэнне антрапанімічных даведчаных крыніц, у якіх былі б афіцыйна замацаваны нормы ўжывання, скланення, вымаўлення, перадачы антрапанімічных адзінак. Пасля выхаду ў 1965 г. першага слоўніка па антрапаніміцы пад назвай “Слоўнік асабовых уласных імён”, складальнікам якога стаў М. Р. Суднік [149], праца ў гэтым русле спынілася на дзесяцігоддзі. Толькі ў апошні час выданне слоўнікаў такога тыпу зноў ажывілася. У 1990 г. выйшаў “Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа” [4], у якім прадстаўлены ўсе ўласныя імёны, выкарыстаныя ў творах народнага паэта. У ім даецца характарыстыка

персанажаў, прыводзяцца звесткі пра населеныя пункты, рэальных асоб і назвы арганізацый і ўстаноў, што сустракаюцца ў творах і перапісцы пісьменніка.

У 1994 г. Ю. А. Гурская выдае “Слоўнік уласных імён у паэзіі М.Багдановіча” [40].

У 2000 г. выйшаў беларуска-рускі і руска-беларускі “Слоўнік асабовых імёнаў” [141], укладальнікам якога стаў У. А. Сарока. Стварэнне слоўніка выклікана надзённымі практычнымі патрэбамі, звязанымі з правільнай перадачай афіцыйнай (пашпартнай) формы ўласных імёнаў як па-руску, так і па-беларуску.

Вялікае значэнне для развіцця беларускай антрапанімікі мае зборнік “Беларуская анамастыка” [7], што выдаецца з 1977 года і на старонках якога абмяркоўваюцца актуальныя і спрэчныя пытанні анамастыкі.